

A VEZÉR SZUGGESZTÍV HATÁSA

AKAR A HADTÖRTÉNELEM lapjait forgatjuk, akár a közelmúlt feszültségekkel teljes időszakának politikai küzdelmeit vesszük szemügyre, azt tapasztaljuk, hogy bizonyos eseményeknél — közös jellemvonásként — a siker igen nagy mérvben a vezetők személyének szinte delejesen ható szuggesztív hatásából fakadt. Anélkül, hogy a névsor teljességére gondolnánk, elegendő itt Nagy Sándor, Hannibál, Napoleon, Görgey, Foch, Filsudszki vagy akár Kossuth, Mussolini és Hider nevének és sikerének a megemlítése. Ezek az emberek akaratuk kisugárzásával és személyes varázsukkal a tömegeket oly fokozott teljesítményekre készítették, amelyek minden számszerűen következhető, reális várakozást felülmúltak.

Az emberi akarat, szuggesztív hatás megnyilvánulásának oly eseteivel állunk itt szemben, amelyek népek, birodalmak sorsát döntötték el. Ha valamilyen téren különös jelentősége van a vezérét fanatikusan követő tömegnek, ha valahol döntő jelentőségű az egy akarat nyomán haladó erőfeszítés, akkor ez a háború, ahol „a valódi dirigens a halál” és ahol az emberi ösztönök legerősebbjével, az életösztönnel kell szó szoros értelemben megküzdeni.

A problémát a világháború dobta erőszakosan a felszínre és tette a mai katonai irodalom egyik aktuális kérdésévé.

A világháború ugyanis egész különös helyzetet teremtett a vezetők, helyesebben a parancsnokságok és csapatok viszonyában. A parancsnok „láthatatlan”, a vezetés „személytelen” és „lélektelen” lett, a parancsnokságok eltávolodtak az arcvonalban harcolóktól térben és lélekben. A vezér szuggesztív hatásának megnyilvánulásával csak elvétve találkozunk, a hadvezetés egyik óriási erőtenyezője — a múlt hadjárataival ellentétben — az öt éves küzdelem folyamán alig érvényesült.

Első pillanatra látható, hogy a probléma az erkölcsi erők szempontjából bír jelentőséggel, mert azok emelésére a vezéri szuggesztív hatás igen alkalmas eszköz. Az erkölcsi erők fontosságát és folyton növekvő jelentőségét külön bizonyítani felesleges, ezt Xenophon „Kyropadia”-jától kezdve Fullerig bezárólag igen sokan megtárgyalták és mindannyian döntő jelentőségűnek minősítették. Napoleon szerint „a háborúban az erkölcs minden”.

A háborús katona erkölcsé abban a lelki erőben jut kifejezésre, amely képessé teszi arra, hogy a saját érdekét a köz érdekének alá-

rendelje, illetőleg végső fokon a létfenntartás ösztönét leküzdve, feláldozza magát fajtája nagy céljainak érdekében.

Vizsgáljuk, hogy ez a „katonai erkölcs. . . miből nyeri alapjait és mi táplálja.

A katona erkölcsi alapjait a békeéletből hozza magával. A hazafias, vallásos és katonai nevelés adják meg azokat az alapvető vonásokat, amelyeket megnyilvánulásukban a kötelességérzet és becsületérzet gyűjtő fogalmaival foglalhatunk össze. A háborús katona erkölcsének hatalmas támasza a küzdelem célját képező eszme. Ez szüli meggyőződését és jórészt lelkesedését is. A siker vagy sikertelenség, mely éppúgy, mint az élet bármely vonatkozásában, itt is bizakodóvá, lelkesedővé és áldozatkésszé vagy ennek fordítottjává teszi az embert. Végül a vezetés módja, a vezető szuggesztív hatása, amelynek megnyilvánulása a tömeg jellemvonásainak morális emelkedésében, *vég-eredményben* a teljesítőképesség fokozásában jut kifejezésre.

Ahhoz, hogy ezek az erkölcsi tényezők érvényesülhessenek, feltétlenül szükséges, hogy az ember fizikai életének elsőrendű szükségletei legalább egy bizonyos fokig ki legyenek elégítve. Ha ez nincs meg, akkor az ösztönök válnak uralkodóvá.

A békenevelés és az eszme adta tényezők állandóak, a háború folyamán nem pótolhatók és így lemorzsolódhatnak, hatásuk nem oly közvetlen és nem oly állandóan megújuló, mint a sikeré és a vezéri hatása. Egy hasonlattal azt mondhatjuk, hogy amíg az első két állandó tényező az erkölcs útját mutatja az embernek, addig a másik kettő közvetlen hatása arra jó, hogy a katona ezen az úton megmaradjon, azaz a kisiklást gátolja meg.

A vezető szuggesztivitása ezek szerint a háborús katona erkölcsére közvetlen és döntő befolyást gyakorolhat. Ez a megállapítás a legelső parancsnoktól kezdve a legmagasabbig mindenkire egyformán érvényes. „A katona nem napi öt garasért vagy holmi szegényes rendjel kedvéért öleti meg magát, csak az az ember bírja ily lelkesedésre, aki megfogja a szívét“ mondja Napoleon, a katonai lélek legkiválóbb ismerője.

AZON KOMPONENSEK KÖZÖTT, amelyek eredőként a háborús katona erkölcsét adják, függvényszerű összefüggés van: az egyik tényező a másik érvényesülését elősegíti, pl. a meglévő erkölcsi nevelés megkönnyíti a vezéri szuggesztív hatás érvényesülését. Ha az egyik vagy a másik komponens hiányzik, akkor a többi vagy a többiek közül valamelyik pótolhatja a meglévő hiányt. A történelem fényesen igazolja ezt az állítást, pl. a forradalmi hadseregeknél, ahol a békenevelés esetleg teljesen hiányzik. Ott érvényesül igazán a vezető szuggesztivitása és ott igen jelentős faktor pl. a küzdelem célját képező eszme, vagy a siker lelkesítő hatása; gondoljunk Napoleon, Rákóczi, Görgey szerepére.

Az egész kérdés lélektanilag nyugszik: a tömegelektan problémáján. Valamely célból egyesült embercsoport — amelyet mi tömegnek nevezünk — lelki életét tekintve sajátos eltéréseket mutat azon egyének lelki életével szemben, amelyeknek összegeződése

végeredményképpen alkotja. A tömeg jellemvonása semmiféle konkrét viszonylatba nem hozható az alkotó egyének jellemvonásával, annak sem nem összegeződése, sem nem középárányosa. A „kollektív lélek“ többnyire egész más jellegzetességeket mutat fel, mint az egyén. A tömeget alkotó egyének másként cselekszenek és gondolkoznak tömegben, mint egyedül. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a tömegben az ösztönös, tudatalatti tulajdonságok jobban felszabadulnak és fokozottabb mértékben érvényesülnek.

A tömegben elvész az egyéniség, a tudatos személyiség és ezzel együtt az egyéni felelősség is, aminek szempontunkból egyik legfontosabb következménye a tömeg szuggerálhatósága. Ez a körülmény képes arra, hogy az alkotó egyént akár egyéniségével ellentétes cselekményre is kényszerítse.

A tömeg jellegzetessége a „lelki ragály“, amelynek hatásaként bizonyos külső behatások következtében az egyént minden érzelem vagy tett oly mértékben támadja meg, hogy képes személyes érdekeit feláldozni az összeségért.

A tömegben a gondolkodásnak kevés szerep jut, ezért külső behatásoknak szinte ellenállás nélkül engedelmeskedik, tehát rendkívül változékony, minek következtében nehezen kormányozható. Miután az ész befolyása ki van kapcsolva, a legnagyobb hiszékenységi lép előtérbe, ami a szuggerálhatóság egyik legfontosabb eszköze.

A tömeg szélsőséges minden érzelmi megnyilvánulásban, a tömeget nem érzelmek, hanem nagyerejű indulatok töltik el. Az indulatok jellemző tulajdonsága, hogy megszükitik a gondolkodás hatáskörét és hatásukat zsarnoki módon érvényesítik minden cselekedetnél. A vezetőnek, aki a tömeget kormányozni akarja, ugyancsak szélsőséges — sokszor képtelenül túlzott — állításokat kell vele szemben alkalmazni és azokat folyton ismételni, erősíteni, hogy hatása állandó legyen.

A tömeg erejének tudatában zsarnok, nem tűr vitát, ellentmondást, de feltétlenül respektálja a nyers erőt, viszont a gyenge vezetővel szemben vérszemet kap.

Hajlamos lesülyedni a benne lévő legalacsonyabb egyén erkölcsi szintjére, így erkölcstelen cselekedetre, büntetetre is könnyen kapható. De ezzel szemben sokszor olyan önzetlenségre és önfeláldozásra is képes, mire az elszigetelt egyén nem lenne hajlandó.

Vannak eszmei tényezők, mint pl. dicsőség, becsületérzés és hazafiság, amelyek a tömegre különös mértékben hatnak. Így sokszor az alacsonyrendű egyénekből összetett tömeg morális szempontból magasszínvonalú tettekre képes. A tömeg tehát az egyént magasabb erkölcsi régióba is emelheti.

A tömegelemek megnyilvánulásai attól is függenek, hogy szervezetlen vagy szervezett-e a tömeg. Az alapjellemvonások megmaradnak ugyan, bármily tömegről van is szó, az organizált tömegnél azonban — aminő pl. a katonaság — a szélsőséges jellemvonások és a túlzásra való hajlandóság lecsiszolódnak.

Szervezett tömeggel való bánásmód határozottan könnyebb, a jellemvonások erkölcsi színvonala jobban emelhető, a moralizáló

képesség is magasabb fokú, mint a szervezetlen tömegnél. Végeredményben a szervezett tömeg latens tulajdonságai itt is azonosak azokkal, melyeket az előzőekben leírtunk s legnagyobbbrészt a vezetőn múlik, hogy azokból mily erkölcsi megnyilvánulásokat képes kicsiholni.

A vezéri szuggesztivitás érvényesülése tehát a tömegek teljesítő-képességének fokozása és azok alkalmazásának könnyebbsége szempontjából óriási lehetőségeket rejt magában.

Azokat a külső körülményeket vizsgálva, amelyek mellett a vezéri szuggesztió érvényesülhet, kutatásunk megkezdése előtt eleve $11\frac{3}{4}$ kell állapítanunk, hogy azokon a külső megnyilvánulásokon kívül, amelyeket érzékeinkkel felfogni képesek vagyunk, van egy közvetlenül nem észlelhető, delejesnek nevezhető hatás, amely az egyes nagy vezetőkből kiárad és amely szinte láthatatlan fluidumként ömlik szét a tömegben. A hipnotikus tömegszuggesztió egy neme ez, amely úgy hat, mint az elektromos kisugárzás, vagy mint a mágneses mező, amely hatalmába kerít mindenkit, aki körzetébe kerül. Az egyéniség szuggesztív varázsa, a kiválasztott emberek mitikus ereje ez, amely vonzza és lenyűgözi a gyengébb akaratot és azt meghajlásra, alárendelésre és engedelmességre készíti. Napóleonnól írja egyik életrajzírója: „Mért nem született négyezer év előtt, akkor már pusztá szuggesztió erején is győzött volna. Napoleon tettejének ... meg veleszületett fölényének köszönheti, hogy milliókon uralkodik.“ Hasonló erős egyéniség a magyar hadtörténelemben Görgey. Fővezérré való kinevezésekor a kortársak szerint „a tábor és a főhadiszállás tüstént érezte egy fölényes és biztos energia villanyos kiáradásait“. A felvidéki hadjárat alatt „a hadsereget csak az ő démoni akarata tartja össze“. Mednyánszky Cézár báró, a feldunai hadtest tábori lelkésze írja róla: „Mi, akik a legszűkebb környezetéhez tartozunk, csodáljuk Őt legjobban. Oly delejes hatást tett ránk, mint másokra Kossuth.“

(A következőkben is főként Napóleonnal és Görgeyvel foglalkozunk részletesebben, mint akik leginkább szolgálhatnak tipikus példaképpen.)

A VEZÉRI SZUGGESZTIÓ érvényesüléséhez legkedvezőbb körülménynt a vezér személyes jelenléte a tömegben teremti meg. Ennek lelki magyarázata igen számos irányba vezet. Az ellenőrzöttség tudatától és a közös sors kihangsúlyozottságától kezdve egészen addig a kissé színpadias, de a tömeg egyénei számára lelki kielégülést hozó tételig, hogy szívesebben cselekszünk és halunk meg az előtt, akinek parancsára tesszük azt —,a lélektani rúgok hosszú skáláját találhatjuk és figyelhetjük meg. A vezér iránt táplált bizalom, az ő képességeibe és mindenhatóságába vetett hit a legnagyobb szorongások idejében is nagy megkönnyebbülést hoz az élet-halál mesgyéjén járóknak. A veszély idején mindenki láthatja, hogy senkitől se követel egyebet, mint amit ő maga is kockáztat. Nyugalma és önbizalma átáramlik a csapatokba még akkor is, ha előzőleg a csüggedés és reménytelenség fogta el őket stb.

Massena-ról írják, hogy „mentő rakétaként ragyog fel veszély idején csapatai előtt“. Napoleon számtalan esetben menti meg a

már-már elveszettek hitt helyzetet személyes megjelenésével. A Berezina-i átkelésnél „a császár, akit állandóan az a veszély fenyeget, hogy elfogják, bevárja, míg az utolsó embere is megmenekült, csak aztán kel át ő maga is a túlsó partra...” Sándor orosz cár mondotta róla, hogy „csodák csak ott történnek, ahol személyesen van jelen”. Napoleon maga is mondja: „A tábornok jelenléte elengedhetetlen; ez a feje, mindene a hadseregnek. Nem a római hadsereg igazta le Galliát, de Cézár. Nem a karthagói hadsereg ejtette remegésbe Rómát — de Hannibál.”

Görgeyről, akinek személyes hatása a magyar hadvezérek sorában leginkább kimagaslik, olvashatjuk, hogy „a legkritikusabb pillanatokban, valamint a legnagyobb megerőltetések között megjelenése felvillanyozó hatással volt”. „Mindig a maga személyes jelenlétének olajával kellett éleszteni a tüzet (t. i. a honvédhadseregben). Kellott, hogy személyes attitűdjének fénye mindig és mindenütt világítson.” Vagy vegyük szemügyre az isaszegi diadalt, „amelyben a magyar fegyverek döntő győzelmét túlnyomóan Görgey személyes beavatkozásának kell tulajdonítanunk. Ő akadályozta meg a helyszínen Klapka hadtestének megfutamodását, az ő akarata vitte azt elő újból Isaszeg felé, az osztrák lovasrohamok fenyegető áttörését két ízben is meggátolta, ő szabályozta Damjanich hadtestének a magatartását és Aulich hadtestének legcélszerűbb vezetését”. Ha Görgey valahol személyesen nem volt jelen: „a magyar hadsereg minden vitézsége dacára ... sem tudott nagy feladatokat megoldani.” Breszlern századosnak Bayer ezredeshez, Görgey vezérkari főnökéhez intézett leveléből idézzük az alábbi sorokat, melyeket abból az alkalomból írt, amikor a Vág melléki offenzíva alatt Görgey Budapesten volt:

„Most a hadsereg egy valódi gép ... hiányzik a lelke mindennap hallatszík: Görgey megjön” stb. Érdekes, hogy még az ellenfél is hogyan értékeli Görgey személyét. Windischgrätz könyvében gyakran olvasható a Görgey személyes jelenlétéről táplált vélemény; a felderítési jelentések nem teljesekek, ha nincs bennük, hogy Görgey hol tartózkodik.

Mi lehetett volna 1914-ben a marne-i csata vége, ha a kritikus órákban a pesszimizmussal teljes Hentsch alezredes helyett egy önbizalomtól sugárzó német fővezér jelenik meg az 1. és 2. hadsereg csapatai között?

A személyes jelenlét hatása kiegészíthető illetőleg fokozható a vezérnek a tömeghez intézett beszéde révén. A szónoklat a „lelki ragály” előidézése révén a tömegszuggesztió leghathatósabb eszköze, közvetlen lelki kapcsolatot teremt, felvilágosíthat, dicsérhet, feddhet, meggyőzhet, lelkesíthet. Az élő szó csodálatos hatalmát főként a politikai élet hipnotizőrjeinél figyelhetjük meg, de számtalan esetet jegyez fel a hadtörténelem is a hadvezérek szónoklatainak szuggesztió hatásáról.

Amikor Napoleon 1796-ban az alpesi hadsereg felett átveszi a parancsnokságot, a züllött és fegyelmezetlen tömeget először szónoklatával fogja meg: „Katonák!... Én elvezetlek titeket a világ legtermékenyebb síkságára. Viruló tartományok, gazdag országok várnak ránk. Dicsőségekben, élvezetben, gazdagságban lesz ott részetek...”

stb. Ugyanezen hadjárat alatt egy kötelességmulasztó hadosztályt gúnyosan leford, „ekkor a katonák ajkán felharsog a kiáltás: hadd legyünk mi holnap az elővéd! S másnapra ezerrel több a lelkes katonája.“ — A jénai ütközet előtt „a császár ... ellovagolt a front előtt, beszédet intézett a gárdához és emlékeztetükbe idézte Austerlitzet.“ — Az 1812-es hadjárat visszavonulása alatt, amikor a fizikai szenvedések hatása alatt a gárda is meginog, Napoleon e pár szóval téríti magukhoz őket: „Látjátok hadseregem züllését... ha ti is követitek alávaló példájukat, akkor vége minden reményünknek. Töletek függ a hadsereg jövője!“ E pár szó helyreállította a fegyelmet.

Görgey „ritkán beszélt, de amit mondott, annak mindig volt keze-lába.“ A Selmecbányái zendüléskor Görgey végiglovagolt a parancsot megtagadó zászlóalj arcvonala előtt és ezt a rövid beszédet mondotta: „Hát katonák vagytok ti? Urfiak és vénasszonyok vagytok! Parancsolni azt mindenki szeretne, de engedelmeskedni egy sem! Éltetni a hazát tudjátok, de engedelmeskedni és meghalni érte nem. Szégyeljétek magatokat! Fél-jobb! Indulj!“ A zendülő zászlóalj némán engedelmeskedett.

Itt meg kell azonban említenünk egy esetet, amely azt bizonyítja, hogy a szónoklat önmagában nem mindig jelent sikert. A schwechati csata után „a futamodók között Kossuth megpróbálta felébreszteni a hazafias lelkesedést és a katonai önértetet: a nyáj egy pillanatra meg is állott, hogy végig hallgassa Kossuthnak feddő és leckéztető ékesszólását, meg is éljeneztek érte, azután tovább futamodtak.“

A vezér személyes jelenléte a tömegben arra is alkalmas, hogy bizonyos „személyes“ kapcsolatot teremtsen a tömeg egyénei és a parancsnok között. Ez a szeretetnek, a ragaszkodásnak, az összetartozandóságnak az érzetét termeli ki — a tömeg túlzásokra hajlamos! — s ezen a réven utat nyit a vezéri befolyás könnyű érvényesülésének. Egyik legegyszerűbb és leghatásosabb eszköze az egyénhez szóló személyes elismerés, amiért a harcoló katona mélységesen hálás tud lenni.

Emlékezzünk pl. Napoleon és a gárda, vagy Damjanich és a vörössipkások viszonyára. Napoleon hadjáratai alatt a gránátosok táborában él, a gárda tábortüzénél melegedve adja ki parancsait. Csoda-e, hogy ez az ember tönkreveri azokat az uralkodókat, akik ezalatt fejedelmi asztalnál ülnek és esznek.

A vezéri szuggesztivitás megnyilvánulásához, illetve érvényesüléséhez igen kívánatos körülmény a „vezéri nimbusz“ létezése. Növeli a csapatok és alárendeltek bizalmát, hitét a vezetőben és ezen a réven megkönnyíti az engedelmességet: a szuggesztivitás hatását támogatja. A „félistennek“, akit mindenki gátlás nélkül maga fölé emel, csak a híre is sokszor csodákat művel. A népnek oly vezetőre van szüksége, akit a dicsőség és a diadal fénye övez (Napoleon).

„A magyar katona pszichéje megkívánja, hogy vezérét a hős glóriájában lássa, aki egy fejjel különb mindenkinél, aki megosztja vele sorsát a golyózáporban is s akinek fölénye sokszor az egyetlen erkölcsi hatalom, mely őt a válságos órákban az ellenségnek viszi,

hogy leölesse magát. — olvassuk a magyar szabadságharc idejéről, de ez a találó megállapítás más korszakokra is vonatkozik.

A vezéri nimbusz alapját: az elért hadisikerek és a vezér magatartásából kifejezésre jutó személyes tulajdonságok — bátorság, erély, puritánság — alkotják.

A siker a legjobb és legmeggyőzőbb szónok. A tények tanúbizonyosága a legerősebb úgy az egyénnel, mint a tömeggel szemben, a mindennapi életben is, — hát még ott, ahol ezek a tanúbizonyosságok a legnagyobb kérdésekre: a győzelemre és az életre nyújtanak reménységet. A győztes hadvezér renoméja minden korban óriási. Csapatait hittel, önbizalommal és megnyugvással tölti el.

Görgey sikerei nyomán futja meg szédületes karrierjét a századoságtól a fővezérségig nem is egészen egy év alatt és szerzi meg csapatainak azt a hitét, hogy „élistennek“ tartották. Napóleonon attól a naptól kezdve csüggenek katonái, amikor sikerült neki az alpesi hadseregnek tett ígérését 14 nap alatt beváltani, — amikor látták, hogy vezérük szavának áll. Napoleon diadalt diadalra halmoz és sikerének egyik titka épp a sikerben, a legyőzhetetlenség nimbuszában van.

A Személyes tulajdonságok közül a bátorságról emlékezünk meg legelőször. Hatásának alapja az a már általunk tárgyalt tény, hogy a tömeg a külső behatásokat szinte ellenállás nélkül felfokozva veszi fel. A vezér bátorságának dokumentálása főként azt mutatja meg, hogy a halál árnyékában ő is aktív szereplő és ezzel nyeri meg alárendeltjeinek bizalmát, ezzel váltja ki legjobban lelkesedésüket. A vezér bátorsága magával hozza az alárendeltek bátorságát is, de főként nimbuszt ad nevének és működésének.

A magyar hadvezérek soraiból igen sokat említhetünk ezzel kapcsolatban: Szt. László, Hunyadi János, Kinizsi, Mátyás király, a két Zrínyi Miklós, Bottyán János, Pálffy János, Hadik András, Görgey és Damjanich nevei mind kimagasló példák ott, ahol a személyes bátorságról van szó.

Napoleon számtalan esetben teszi kockára életét a csapatok szemé láttára és nem is egyszer ezzel fordítja meg a csata sorsát. Minél kevésbé jó a hadserege, Napoleon annál jobban exponálja saját személyét. Lützennél és Bautzennél (1814) állandóan élete kockázatásával veti magát bele a csatába. Az austerlitz csata előtt kiáltványban ígéri meg csapatainak, hogy „ma nem teszi ki magát az ellenség tüzeinek.“ Ezt a jutalmat csak az a vezér adhatja csapatainak, akit előzőleg hűs csatában láttak a tömegek bátran harcolni a legnagyobb veszély közepette.

Görgey Schwechatnál egyedül marad állva, amikor csapatai az ágyútűzben megfutamodnak. Vezéri működésének jellemzése szerint Görgeynél „a magasabb hadvezetői művészet olvadt össze a hősi attitűd természetes varázsával. Ez a dupla fölény volt titka sikerének és legendás hírnevének a hadseregben...“

AZON SZEMÉLYES TULAJDONSÁGOK között, amelyek a vezér nimbuszábanak növelésére alkalmasak, igen előkelő helyen találjuk meg a vezető erélyét is. A szuggesztív szempontjából nézve az erély a

parancsnok részéről akarata kierőszakolásában és legtöbbször abban a kíméletlen megtorlásban nyilvánul meg, amely nem talpköve, de kétségtelenül erős támasza a tömeg legjobb fékjének: a fegyelemnek. Szükséges, mert a tömeg feltétlenül respektálja az erélyt, a gyenge vezetővel szemben azonban vérszemet kap.

Az erély megszünteti az egyénben a kötelességteljesítés vagy nemteljesítés feletti habozást, tisztává teszi előtte, hogy nincs más út, csak az, ami az ellenség ellen, illetőleg a kötelesség felé vezet. Sok vitézi cselekedet ebből az alapból született meg. Fontos, hogy az erély igazságos és mindenki felé egyenlő mértékkel mérő legyen, hogy a bűn bűnhődését és ne szeszélyt vagy indulatot jelentsen.

Görgey Zichy Ödön gróftot hazaárulásért, országos megdöbbenés közepette, mint ismeretlen őrnagy főbelöveti és azt kell mondanunk, hogy ez a szomorú ténykedés alapította meg nimbuszát. (Hasonló ehhez a Bourbon Enghien herceg agyonlövétése Napóleon alatt.) Görgey egyébként emberfeletti szigorával teremtett rendet és fegyelmet, mire „csakhamar veszett híre kelt a táborban ennek a keményfejű, csökönnyös ezredesnek, aki... a tiszteket is a legudvariatlanabb módon figyelmeztette a háborúcsinálásnak testet-lelket lekötő kötelességeire.“ Monostornál a saját ágyúit fordította a dezertálók ellen. Vasember volt, aki ösztönösen kitűnően ismerte a tömegek lélektanát. „Kérlelhetetlen szigorral torol meg minden fegyelmezetlenséget, még ha mentő körülmények is találhatók.“ Ilyen jellegzetes esete, midőn egy ütközetben rohamból jön vissza a Don Miguel-gyalogság és kevésel azután a csata kedvezőtlen fordulatot vesz. Görgey kiadja a parancsot — élőszóval az arc vonal előtt — „Don Miguel újból előre!“ Ekkor egy hang megszólal: „Mindig csak a Don Miguel...“ Görgey kérdésére jelentkezik a közbeszóló, egy fiatal hadnagy, kit Görgey azonnalmód felkoncol.

A puritánság köztudata a vezér nimbuszának szintén jelentős faktora. Ha kapcsolódik a szociális érzékkel és az alárendeltekről való gondoskodással: a bizalom és ragaszkodás felkeltésére, valamint a közös sors dokumentálására különösen alkalmas. Görgey állandóan egy régi zubbonyban, köpenyben járt, amely megfelelt a rongyos fel-dunai hadsereg jellegének. Hasonlóképpen Napóleon is igen egyszerűen öltözött s a táborban a legegyszerűbb keretek között élte a katona életét.

Ha most össze akarjuk foglalni a vezéri szuggesztivitás megnyilvánulásának külső jelenségeit, akkor azt kell mondanunk, hogy a vezér személyes jelenléte, illetőleg személyes ténykedése mindenkor az a tényező, amelyen keresztül a szuggesztivitás a legjobban érvényesülhet. Minden egyéb (vezéri nimbusz stb.) inkább csak arra jó, hogy ennek a személyes szuggesztivitásnak az útját egyengesse.

Ha Fuller ma sokat emlegetett „Generalship“-jét végigolvassuk, az egész egy nagy kiáltás a személyes vezetés után. Ha túlzásai ellen helyenként óvást is emelünk, abban teljesen igazat kell adnunk neki, hogy a személyes jelenlét és a személyes vezetés, a csapat és a vezető közötti közvetlen kapcsolat oly óriási előnyöket tartalmaz, amelyekről a katonai vezetés a jövőben sem mondhat le.

RAKOLCAI LÁSZLÓ